

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ КУРСАНТІВ ЛЬОТНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано наукові підходи до професійної підготовки курсантів, визначено проблеми формування готовності курсантів льотних навчальних закладів до професійної діяльності, суперечності в системі підготовки. Розглянуто структуру професійної готовності курсанта до професійної діяльності, де визначено мотиваційний, когнітивний, операційний, емоційно-вольовий компоненти та професійно важливі якості особистості. Визначено напрями вдосконалення професійної підготовки майбутніх авіаційних фахівців у ВНЗ.

Ключові слова: курсант, професійна підготовка курсантів, професійна готовність, педагогічна система підготовки курсантів, професійна діяльність пілотів.

Освіта сьогодні стає дійсним фактором розвитку як суспільства в цілому, так і кожної окремої особистості зокрема, тому на перший план висуваються якісно нові вимоги до підготовки спеціалістів. На часі розуміння того, що професійна освіта – це не лише засвоєння професійних знань, навичок та вмінь, а й особистісний розвиток спеціаліста, розкриття його внутрішніх можливостей, формування його готовності до професійної діяльності. Готовність означає орієнтування освіти на багатогранний розвиток психологічних здібностей, творчих можливостей суб'єкта майбутньої професійної діяльності, вироблення, розвиток та коригування вмінь і навичок, від яких залежить успішне виконання професійних функцій та обов'язків [3].

Авіація належить до галузей з особливими умовами реалізації виробничої діяльності, які визначають специфіку професійної підготовки майбутніх авіаційних фахівців [4]. Ці умови породжуються такими обставинами, як: підвищена відповідальність за результати праці фахівців, суворі вимоги до професійних знань, умінь і навичок, висока відповідальність під час прийняття рішень в умовах дефіциту часу та стресових факторів. Як свідчать дослідження М. Кобелькова, на деяких типах літаків пілот уже сьогодні розв'язує цілий комплекс функцій: як пілота, так і штурмана, бортінженера, бортрадиста тощо [2].

Отже, важливим у цій галузі залишається людський чинник, що передбачає наявність фахівців, які вміють чітко та грамотно управляти авіаційною технікою й повітряним рухом у нормальних та екстремальних умовах, володіти професійною надійністю й навичками ефективного спілкування з колегами та підлеглими, мати високу готовність до професійного спілкування в системі авіаційних перевезень.

Аналіз наукових джерел і спеціальної літератури показав, що існують деякі дослідження з проблеми підготовки авіаційних фахівців: психологічна та психофізіологічна підготовка льотчиків військової авіації

(Д. Гандер, П. Корчемний та ін.); професійний відбір льотчиків та інших фахівців (Є. Мілерян, К. Платонов та ін.); формування психологічної готовності до діяльності (М. Дяченко, Л. Кандибович та ін.); педагогічні основи професійної підготовки пілотів (П. Картамишев, Р. Макаров та ін.); формування комунікативної компетентності майбутніх пілотів (Г. Пухальська).

Останніми роками в Україні проведено декілька досліджень з проблем професійної підготовки пілотів цивільної авіації (В. Асріян, Л. Зеленська та ін.), тренажерної підготовки курсантів (Р. Невзоров). Однак вони неповно розкривають технології формування готовності курсантів льотних навчальних закладів до професійної діяльності.

Професійна підготовка курсантів-пілотів – це система, що складається із взаємодоповнювальних елементів. Щодо поняття “професійна підготовка курсантів-пілотів”, то, на наш погляд, її можна розглядати в кількох аспектах (див. рис.). Ступінь готовності визначається ступенем відповідності компетентності пілота покладеним на нього компетенціям. Отже, можна зазначити, що професійна підготовка курсанта-пілота – це процес формування та розвитку в нього достатнього для ефективної професійної діяльності рівня компетентності в процесі підготовки у ВНЗ і практичній діяльності.

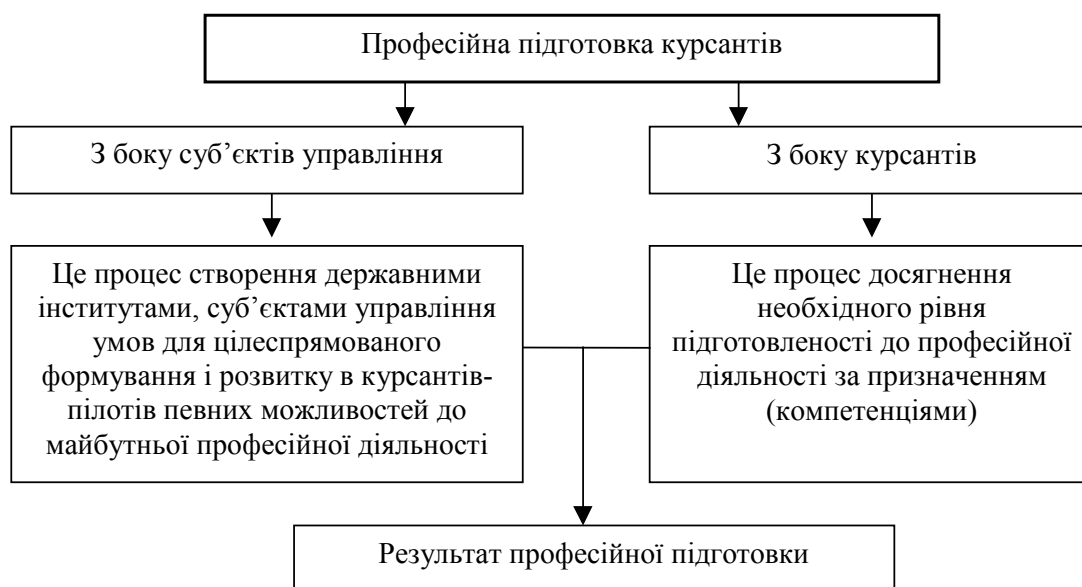

Рис. Визначення поняття “професійна підготовка” курсантів

Професійне становлення фахівця в авіаційному ВНЗ як складний психолого-педагогічний процес вирішує такі завдання: формування позитивної професійної спрямованості; всебічний розвиток особистості пілота; розвиток пізнавальної та емоційно-вольової сфер; набуття основних знань зі спеціальних дисциплін; розвиток навичок і умінь; формування основ професійно важливих якостей [6].

Мета статті – проаналізувати наукові підходи до професійної підготовки курсантів, визначити проблеми формування готовності курсантів

льотних навчальних закладів до професійної діяльності, суперечностей у системі підготовки, структури професійної готовності курсанта до професійної діяльності, напрямів удосконалення професійної підготовки майбутніх авіаційних фахівців у ВНЗ.

Серед психолого-педагогічних підходів виокремлюють декілька аспектів розгляду поняття “готовність”, а саме: функціональну, особистісну й особистісно-діяльнісну. У функціональній площині готовність розглядають як короткочасний або довготривалий стан, у якому активізуються психічні функції; як уміння мобілізувати психічні та фізичні ресурси, які необхідні для успішного виконання діяльності; як установку, що передуює усвідомленій поведінці (М. Левітов, Л. Нерсесян, В. Пушкін, Ф. Генюв).

В особистісній площині готовність розглядають як вияв індивідуально-особистісних якостей, що зумовлений характером діяльності, як інтегративну стійку характеристику особистості, особистісне новоутворення. Так, В. Сластьонін, тлумачить готовність як інтегровану професійно важливу якість особистості; А. Пуні розглядає готовність як упевненість у своїх силах та здатність керувати своїми діями; К. Рейда – як інтегративну якість.

Особистісно-діяльнісна площина розглядає готовність як вияв усіх сторін особистості в їх цілісності, що забезпечує можливість ефективного виконання діяльності, тобто підкреслюється зв’язок особистісного та діяльнісного аспектів. У цій площині проблему досліджують М. Дяченко, Л. Кандибович. Формування готовності означає створення системи таких мотивів, відносин, установок, рис особистості, накопичення знань, умінь, навичок, які, активізуючись, забезпечують фахівцю можливість ефективно виконувати свої функції [1].

Поняття “готовність” часто пов’язують з поняттям “підготовка”. Вони досить взаємозалежні та зумовлені, тому що компоненти готовності фахівця багато в чому визначаються тим, яку він пройшов підготовку. Тому іноді готовність розглядають як інтегративну якість, що є метою або результатом процесу підготовки [7].

На основі наведеного можна зазначити, що готовність виступає суттєвою передумовою цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості та ефективності; є складним явищем, цілісним утворенням, системою, між компонентами якої існує залежність; виражає загальну спрямованість суб’єкта на певну активність; є динамічним утворенням у своєму становленні, вона формується, розвивається, функціонує на різних рівнях організованості.

Готовність до діяльності – це комплекс якостей, знань, практичних навичок і вмінь, станів та відносин, необхідних для досягнення соціально й особистісно значущих цілей і результатів. Готовність до кожної діяльності характеризується певною сукупністю ознак, тобто її сутність певною мірою визначається змістовним контекстом прояву, специфікою діяльності, показником якої вона є [3].

Проведене експертне опитування й опитування курсантів льотної академії дало змогу визначити такі недоліки в організації їхньої підготовки: не-

стача нової наукової інформації з практики льотної діяльності; недостатнє забезпечення сучасною навчальною літературою; фонд бібліотеки не задовольняє вимоги часу; сприйняття курсанта як пасивний об'єкт навчального процесу; недостатній рівень педагогічної майстерності окремих викладачів; переваженість завданнями з дисциплін неосновного профілю; великий відрив між тим, що викладається на заняттях, і тим, що реально існує в авіаційних загонах.

Курсанти в переліку причин, які, на їх думку, не сприяють ефективному опануванню професії пілота, зазначили такі: низька особиста зацікавленість у вивченні деяких дисциплін – 6% респондентів; надмірний обсяг інформації з дисциплін, що вивчаються, – 24%; недостатня кількість годин, відведених на практичні заняття, чи відсутність можливості закріпити інформацію на практиці – 26%; переважання репродуктивного стилю навчання над творчим – 28%; недостатня якість навчальної літератури та відсутність сучасної – 32%.

Орієнтованість навчального процесу на особистість майбутніх пілотів потребує нових підходів до його організації та функціонування, сутнісними ознаками яких є варіативність і різноплановість технологій професійної підготовки, інтегративно-гуманітарні засади організації та змісту підготовки, посилення функціональності змісту навчання; диференціація навчання тощо.

Аналіз сучасної науково-педагогічної думки дав нам змогу визначитись з вибором ефективної концепції підготовки майбутніх пілотів – це впровадження в навчальний процес основних ідей та технології особистісно орієнтованого навчання [3]. Концептуальні основи щодо особистісно орієнтованого навчання розкриттю в дослідженнях багатьох учених (К. Абульханова-Славська, О. Асмолов та ін.).

Аналіз досліджень наукової думки з проблем підготовки фахівців різних галузей дає змогу до принципів ефективної організації сучасної професійної підготовки курсантів-пілотів зарахувати принципи професійної й індивідуально-особистісної спрямованості, інтегративності, права вибору, громадянського самовизначення, інноваційності та неперервності.

Таким чином, відповідно до визначених вихідних положень організації професійної підготовки й аналізу наукової літератури ми дійшли таких висновків щодо підготовки курсантів:

1) метою професійної підготовки курсантів є забезпечення якісно нового рівня їх компетентності щодо питань організації та проведення всіх видів підготовки на основі впровадження суб'єкт-суб'єктної парадигми;

2) зміст їх підготовки включає в себе сукупність загальних, професійних і ціннісних уявлень, понять, суджень, цінностей професійної діяльності пілотів і повинен включати такі компоненти: ціннісний, пізнавальний, діяльнісний, особистісний;

3) результативність системи підготовки курсантів визначається новоутвореннями, які відбуваються в наукових знаннях про сутність, законо-

мірності, особливості, принципи, мету, завдання, зміст професійної діяльності та технології її здійснення. Основним показником результативності є професійна, психологічна й особистісна готовність курсантів до льотної діяльності [3].

Виходячи з викладених положень, можна обґрунтувати поняття “система підготовки майбутніх пілотів”, під яким розуміємо комплекс змісту, методів і прийомів формування професійно значущих якостей, ефективних засобів, специфічних процесуальних принципів, методів і критеріїв оцінювання професійної готовності, функціонування яких детерміновано цілями професійної підготовки й принципами конструювання моделей процесу, які фокусують міжпредметні зв’язки та відносин у вирішенні педагогічних завдань такої підготовки [5].

Елементи системи створюють певну структуру та їх науковий супровід, забезпечує ефективне її функціонування. Р. Макаров вважає, що під структурою педагогічної системи професійної підготовки пілота варто розуміти спеціальну цілеспрямовану просторово-часову інтеграцію елементів процесу навчання в інтересах отримання системою запрограмованого педагогічного результату [5]. Організація професійної підготовки має передбачати такий інтегративний зв’язок між різними педагогічними впливами, який підкоряє їх функціонування єдиній меті – формуванню професійної готовності майбутніх пілотів до льотної діяльності.

Аналіз наукової літератури та підготовки пілотів цивільної авіації дав змогу визначити види підготовки льотного складу: теоретична, тренажна, льотна, психофізіологічна, фізична, психологічна. На кожному етапі є важливим формування певних якостей особистості курсанта-льотчика відповідно до професійної кваліфікації.

Загальними цілями першого етапу є формування наукового світогляду; розвиток пізнавальних здібностей та інтересів; розвиток навичок і потреб в самоосвіті; розвиток політехнічних знань та вмінь; формування фоновому рівня спеціальних якостей.

На другому етапі досягають безпосередніх цілей спеціально-технічної підготовки (набуття професійно важливих ЗНУ) та формують спеціальні психофізичні якості майбутнього пілота.

На третьому етапі вирішують такі завдання: формування спеціальних професійних якостей і навичок пілотування літака; оцінювання рівня спеціально-технічної підготовки; оцінювання психофізіологічної підготовленості льотчика.

До структури професійної готовності курсанта до професійної діяльності нами зараховано: мотиваційний, когнітивний, операційний, емоційно-вольовий компоненти, професійно важливі якості особистості. Розглянемо їх стисло.

Провідною психологічною властивістю особистості курсанта є льотна спрямованість, яка являє собою систему його внутрішніх спонукань, життєвих цінностей, настанов, цілей, мотивів і мотивацій, професійний

ідеал як ставлення взагалі до служби, так і до майбутньої конкретної професійної діяльності. Зокрема, основою всіх спонукань курсанта є потреби та мотиви. При вивченні психологічного змісту льотної діяльності закономірно постає проблема щодо певних особливостей особистості льотчика, насамперед, про його когнітивну сферу. Знання – це сукупність засвоєних відомостей, понять, уявлень про предмети та явища навколишнього світу й діяльності. Людина опановує знання шляхом вивчення й обміркування певних явищ та закономірностей, що стосуються її буття й діяльності. Вони забезпечують орієнтацію людини у власній життєдіяльності, з'ясування сутності різноманітних суспільних явищ.

Під операційним компонентом розуміємо складний комплекс навичок, вмінь і звичок курсантів, які становлять основу їх професіоналізму та забезпечують успішну професійну діяльність в авіаційних підрозділах і частинах на відповідних посадах.

Формування вольових якостей – це один із найскладніших процесів праці особистості курсанта над собою. Він залежить від багатьох психофізіологічних і соціальних параметрів, особливостей нервової системи, переконань, цілей, які вона перед собою ставить, тощо.

Воля курсанта виявляється, як правило, через вольовий акт. Здійснюючи вольовий акт або вольову дію, пілот реалізує розумові й фізичні зусилля, які він усвідомлює та контролює. Такий процес вольової поведінки дістав назву “вольового саморегулювання”. Професія пілота висуває також високі вимоги до психічної сфери курсанта взагалі та професійно важливих якостей зокрема.

Для підвищення ефективності системи підготовки майбутніх авіаційних фахівців у ВНЗ ми пропонуємо такі напрями її вдосконалення:

- забезпечення постійного вдосконалення професійних, психологічних і моральних якостей викладачів у системі професійної підготовки, курсів підвищення кваліфікації, створення ефективної системи перепідготовки;
- оптимізація сучасних освітніх програм підготовки авіаційних фахівців з урахуванням тенденцій розвитку авіації та досягнень професійної психології;
- єдність теоретичної та практичної підготовки, урахування індивідуальних властивостей особистості курсантів при навчанні;
- використання можливостей дистанційного навчання, обміну досвідом підготовки та перепідготовки фахівців з іншими авіаційними вищими навчальними закладами.

Висновки. Професійна підготовка курсанта-пілота – це процес формування та розвитку в нього достатнього для ефективної професійної діяльності рівня компетентності в процесі підготовки у ВНЗ авіаційного профілю й практичної діяльності. До структури професійної готовності курсанта до професійної діяльності нами зараховано: мотиваційний, когнітивний, операційний, емоційно-вольовий компоненти, професійно важливі якості особистості. Вирішення проблеми якісної підготовки пілотів сього-

дні можливе тільки з позицій інтеграції льотного навчання із суміжними науками, які вивчають людину. У подальшому планується дослідити вплив різних видів мотивації на успішність навчання курсантів у льотному ВНЗ.

Список використаної літератури

1. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : БГУ, 1976. – 167 с.
2. Кобельков Н. О. Военно-профессиональная подготовка летного состава ВВС: современные аспекты как объекта науки / Н. О. Кобельков // Вестник МНАПЧАК. – 2008. – № 2. – С. 72–76.
3. Керницький О. М. Проблеми підготовки курсантів-льотчиків у вищому закладі військової освіти / О. М. Керницький // Зб. наук. пр. Національної академії оборони України. – 2008. – № 4 (41). – С. 19–25.
4. Кодола В. Г. Система средств подготовки летного состава XXI века / В. Г. Кодола // Вестник МНАПЧАК. – 2009. – № 2. – С. 59–65.
5. Макаров Р. Н. Психологические основы дидактики летного обучения / Р. Н. Макаров. – Москва : МАКЧАК, ГЛАУ, 2000. – 534 с.
6. Пономаренко В. А. Психологические проблемы авиации и космонавтики в XXI веке / В. А. Пономаренко // Вестник МНАПЧАК. – 2002. – № 2. – С. 6–10.
7. Ягупов В. В. Військова дидактика / В. В. Ягупов. – Київ, 2000. – 400 с.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2015.

Керницький А. М. Формирование готовности курсантов летных учебных заведений к профессиональной деятельности

В статье проводится анализ научных подходов к профессиональной подготовке курсантов, определяются проблемы формирования готовности курсантов летных учебных заведений к профессиональной деятельности, противоречия в системе подготовки. Рассматривается структура профессиональной готовности курсанта к профессиональной деятельности, где определены мотивационный, когнитивный, операционный, эмоционально-волевой компоненты и профессионально важные качества личности. Определены направления совершенствования профессиональной подготовки будущих авиационных специалистов в вузе.

Ключевые слова: курсант, профессиональная подготовка курсантов, профессиональная готовность, педагогическая система подготовки курсантов, профессиональная деятельность пилотов.

Kernitsky A. Formation of Readiness of Cadets of the Flight Schools to Professional Activity

The article analyzes the scientific approaches to training cadets defined problems of formation flight readiness of students to professional education activities contradiction in training.

Aviation relates to the implementation of the special conditions of industrial activity, which determine the specific training of future aviation specialists. These conditions generated by such circumstances as increased responsibility for the results of the work of experts, strict requirements of professional knowledge and skills, high responsibility in making decisions in a shortage of time and stress.

Ready for work a set of skills, knowledge, practical skills, classes and relationships needed to achieve socially and personally-meaningful goals and results. Ready to each activity characterized by a certain set of attributes, that is its nature to some extent determined by the context of meaningful expression, specific activity, an indicator of what it is.

Focus on the individual learning process of future pilots requires new approaches to its organization and operation, which are essential features of variability and diversity of technology training.

The structure of professional readiness of students to professional work, outlining motivational, cognitive, operational, emotional and volitional components and professionally important qualities of the person. Directions improve training of future aviation specialists at universities.

Key words: *cadets, training cadets professional readiness, educational system training of cadets, professional activities pilots.*